

Zdenka Lechner

BARANJSKE VUNENE PREGAČICE, OBOJCI I SUKNJE

U hrvatskoj narodnoj nošnji baranjskih Šokica vuneno se je ruho sastojalo u jednom dijelu Baranje, u podunavskim selima od *ponjavki*: *ponjavki za zastiranje prida se i za se* — od prednje i stražnje pregače, a u drugom kraju Baranje, u podravskim selima oblačila se vunena *suknja* i na nju *obojak*. Obojak je kao i ponjavka široka pregača bez resa, sašivena od dvije pole domaćeg vunenog tkanja.

Pregačicu, pregaču ili prgačicu, kako se sve naziva vunena pregačica sa *prandama*, imale su baranjske Hrvatice obiju skupina. Čini se da su vunene *suknje* i *ponjavke* ušle u garderobu Baranjski istovremeno. Prema podacima kazivačica pojavile su se u posljednjim desetljećima 19. st., analogno pojavi srodnih vunenih predmeta u Šumadiji i drugdje, gdje se početak datira i polovinom 19. st.¹

Prvi primjerci baranjskih vunenih sukanja vjerojatno su izrađeni oko 1870. g. A vuneno se ruho zadržalo u Baranji otprilike stotinu godina, ako prihvatimo njihovo trajanje i u našim danima, kada se još pojedinačno i ponegdje nađe u životnoj funkciji. Naime pedesetih godina 20. st. napuštaju u Baranji i Hrvatice svoju tradicionalnu nošnju, »okreću se«, preoblače se i počinju se odijevati po gradskoj modi. Međutim, u to vrijeme dalje još nose ponjavke i suknje, čak ih i tkaju, a ne da samo oblače odjeću, koja im je ostala.

Pregačice, obojci i suknje sastavni su dio nošnje u selu: Torjanci, Baranjsko Petrovo Selo, Luč, Šumarina i Branjin Vrh u našoj Baranji. U mađarskom dijelu Baranje nose ih također Šokice u nekim selima od kojih po kazivanju znademo za Sen Martin, Kašad i Bremen.

Kako se Baranja u granicama SFR Jugoslavije, a kao predio SR Hrvatske, proteže u trokutu između Dunava i Drave, Baranjski za poblize lociranje uzimaju ime područja uz rijeku. Za Podunavce je to razumljivo već po samom smještaju njihovih naselja, dok za naziv podravskih sela treba obrazloženje. Gore navedena hrvatska sela Luč, Šumarina i Branjin Vrh svrstavamo u podravska sela bez obzira jesu li smještena blizu Drave ili ne, (kao Torjanci i Baranjsko Petrovo Selo), jer ona po istom tipu nošnje čine jednu zajednicu.

Kako je građa o suknjama i obojcima iz baranjskih podravskih sela u tehnikama tkanja srodna i potpuno podudarna sa podunavskom, nećemo je ponavljati, jer je o ponjavkama, koje su karakteristične za žensku nošnju u

baranjskim podunavskim selima i rezultatima terenskih istraživanja objavljen prikaz u Zborniku za narodni život i običaje.²

Ovdje ćemo se osvrnuti na pregačice, na oblikovanje obojka i suknje, na njihove nazive i suvrstice da time zaokružimo sliku o baranjskoj *vunetini*, ruhu načinjenom od domaćeg vunenog tkanja. Ilustracijama nastojimo zorno osvijetliti bogatstvo suvrstica, a fotografije su ujedno najbrži put da prodru u svijet i budu uključene u komparativna proučavanja etnološke znanosti. Srodni odjevni predmeti bili su rašireni i drugdje u Evropi, napose u SSSR-u, gdje u stručnoj literaturi posebnu pažnju izazivaju svojim sličnostima materijali iz Ukrajine,³ Litve,⁴ Estonije⁵ — dakako uz drugačije skladanje boja! — a onda i iz ostalih zemalja, primjerice iz Rumunjske.⁶

Fotografije naših *pregačica*, *obojaka* i *sukanja*, koje potječu iz navedenih baranjskih sela, snimci su predmeta koji se čuvaju u Etnografskom odjelu Muzeja Slavonije u Osijeku.⁷ Vuneno ruho u funkciji u obadva kraja Baranje kao: a) dvopregačnu nošnju i b) sa suknjom, donosimo u kolor snimkama.⁸ Starija žena iz Baranjskog Petrovog Sela ima vuneni komplet: *suknju*, *obojak* i *pregačicu*, a mlađa je u rubini s odgovarajućom *pregačicom* (vidi sl. 14 i 15). U *ponjavkama* su Podunavke iz sela Draž. Dvije nemaju prednju *ponjavku* pa se vide moguće kombinacije, sa vunenom *pregačicom*, ili *tkanje-nim prgačem* (vidi sl. 16 i 17).

Pregačice, *obojci* i *suknje* prošle su svoj razvojni vijek u nizanju varijanti. U početku nije bilo suvrstica, one su vremenom dodavane tipološki istom primjerku. Njihov redoslijed odražava stupnjevanje od jednostavnog do najsloženijeg tehničkog postupka, od slabije do jače izražene crvene boje. A praktično razvrstavanje narod vrši prema dobi ženskog svijeta i prilikama u kojima ih one nose, pri čemu najsnažniju odrednicu uz godine starosti daje *žalba* i *prežalivanje*, vrijeme korote, ili želja da se *oprave*, da se najbolje obuku.

Zanimljivo je i to da su Baranjke kod vrednovanja pojedinog predmeta isticale u prvom redu uloženi trud, dužinu radnog vremena pri izradi određenog komada, a zatim količinu utrošenog materijala, vune. Svoju tkalačku vještinu smatrale su razumljivom samo po sebi, jer je tada tekstilno rukotvorstvo bilo redoviti posao žene.

Nazive suvrsticama nadjenule su po tehnici tkanja, po ornamentima, ili boji. Iako je karakteristično crvenilo, postoji cijela skala boja. Specifično baranjski crvenu boju treba shvatiti kao crvenu koja prevladava u šarenilu uvijek prugastog uzorka, koji pokriva cijelu površinu. Takav je slučaj kada se *pregačica*, *obojak* ili *suknja* ne zovu *crvenima*, nego npr.: *ubiranim*. Iznimku čini bijeli obojak, iako i on ima *šibicu* crvenim. Crvenom tonu iznevjerile su se najnovije *ponjavke* za žalost, tkane iza Drugog svjetskog rata, tzv. *crne ponjavke*, i neke *prdmrke* i *mrke suknje* i *obojci*.

Baranjke nisu imale posebnih suvrstica vunenog ruha određenog za radnu odjeću, ono koje su neko vrijeme »zagrtale« ili oblačile za svečano i bolje, pretvarale su u radno. Tako su za suknju rekly: »Kuju zanosiš, tu svaki dan nosiš«, ili »Jednu sam čuvala, jednu zanašala«, a bio je govor o »suknji velikoj na prste«, dakle o najjačoj opremi, o »opravi«.

Pregačice

Pregačice imaju oblik pravokutnika, u prosjeku veličine 40 x 80 cm. Baza im je uvijek kraća stranica, a uz njezinu su porubu kao i uz obadvije ivice dužih strana prišivene *prandže* u obliku petlji. Prandže su široke od 2—4 cm, a napravljene su od raznobojne vune i bijele pamučne niti. Na uglovima gornje kraće stranice učvršćene su *mazage*, kojima se pregačica veže oko pasa. *Mazage* su uzice od vune upletene ili usukane udvoje ili utroje. Obično završavaju čvorom zaveza, a starije su imale na kraju *kiticu*, vunenu okruglicu. Postanak vunениh pregačica ne veže se uz pojavu vunene suknje. Starice su zapamtile da su ih imale i njihove bake pa su zaključile: »Pregačice su oduvik«. A ni njihovo mjesto samo kao prednje pregače nije prijeporno, »pregačicu zapregneš naprid«.

Pregačice pristaju uz *rubine* i uz *vuneno*, ali ne uz sve suvrstice ni jedne ni druge vrsti ruha. Rubine kao tradicionalna nošnja u kroju košulje (haljine) odlikovale su se bjelinom domaćeg prtenog tkanja i raznovrsnosti ručnog rada, a pregačice su se nosile samo uz »tiše rubine«: *malo raspletene, podmrko šite, novice i odničice*.⁹ Uz suknje pregačice su pristajale samo do varijante *suknja malo na prste*. Na *prste* ovdje je termin za tehniku klječanja. U ljeto se je uz suknju nosila samo pregačica, a »u zimu je sramota biti u pregačici bez obojka«, tj. na *suknju* se stavljao *obojak*, a preko njega *pregačica*. Pregačica je sa suknjom i obojkom stvarala cjelinu, u prvim varijantama slaže se s njima u boji i tehnici, ali već kod crvene suknje i obojka *pregačica* je »jača«, može biti *ubirana* i *malo na prste*.

Termin *ubirano* označava tehniku ćilimskog tkanja kod kojeg se motiv *ubiranka* dobiva pomoću tkanja na dasku, prebiranja žica osnove — recimo: tri gore, tri dolje, i provlačenja *putke* iglom. Motiv ubiranke izgleda kao niz reljefnih snopića (jastučića), koji teku u pruzi u razmacima. Predmet koji ima taj uzorak kao glavni naziva se ubiranim: *pregačica ubirana, obojak ubirani* (vidi sl. 5).

I uz rubine pregačice se redaju po rangu, pa *odničicama*, vezenim rubinama pripada najjača pregačica — *pregačica jako na prste*, zvana još i *šarena pregačica*.

Nije se gledalo lijepo na žene, koje se nisu pokoravale nepisanom zakonu tradicijskog reda, »ne sprima se svako jedno uz drugo što treba«, ali opraštalo se sirotama, jer one nisu imale sve suvrstice. U selu Luč *pregačice* se stupnjavaju i zovu kako slijedi:

pregačica mrka
pregačica malo crvenija
pregačica crvena
pregačica ubirana
pregačica po sedam na crvenom
pregačica malo na prste
pregačica po tri šare
pregačica jako na crvenom ili na crvenom velika
pregačica jako na prste ili šarena

Red je isti i u ostalim selima uz neke manje razlike u nazivima. Ali postoji i redosljed s izostankom poneke varijante, tako na primjer u Branjinom Vr-

hu nije spomenuta pregačica na crvenom velika. *Na crvenom* zove se »vunetina« otkana s osnovom od crvenog pamuka. Prugasti uzorak tih predmeta obogaćen je ornamentalnim likovima pa sadrži raspon od manjih do najbogatijih šara.

U žanru pregačica na »crvenom« *pregačica po sedam* (vidi sl. 2) dobila je ime po najistaknutijem ornamentu, koji izgleda kao cvjetić, a zove se *po 7*, jer je izveden s tolikim brojem zahvata tkanjem u tehni na daščice. Motiv kraj njega s kojim se naizmjenice mijenja zove se: *po pet*, a svojim izgledom prije ostavlja dojam kosog križa (x), nego što bi se podsjetili da brojimo pet kockica. (U tehni na prste te su kockice vidljivije, sl. 6). Pruga sa šarom po 7 i po 5 ograđena je ubirankama, nalazi se među tim »šibicama«, a zatim s jedne i druge strane slijedi šara zvana: *po tri*, motiv koji podsjeća na slovo v. Preostalu površinu šibe čini *rastkavano*, neuzorkovano »čisto« tkanje i *ubiranke*. Cezuru između svake velike šibe (pojasa pruga) vrši *šibica bilim*, koja se sastoji od ubiranke ogradite bilom *šugomečkom*, cik-cak linijom.

Pregačica na crvenom, koja je najbogatija ornamentom, kod koje ornamentalni likovi pokrivaju cijelu površinu bez razmaka, nosi ime *pregačica jako na crvenom*, *na crvenom velika* ili *šarena*. U primjerku takve pregačice iz Luča (vidi sl. 1) šare se nižu u sastavu koji odozdol prema gore, a »tako se tke«, ne navodeći ubiranke ima motive zvane: *diteljina* ili *deteljina* — *četiri diteljine* — *kolebice* — *esići*, položeno slovo S — *vit i jabuke unutra* — *kolebice* — *četiri diteljine* — *vitić* i male jabuke — *diteljine* — *tice* — *pilići* — *ružice s listovima* — *pilići* — *tice*... dalje se motivi ponavljaju, u završnoj šibi su *zvizdice*.

U okviru pravila što je kojoj suvrstici svojstveno i primjerno, tkalja ima slobodu skladati boje i likove, »možeš šare mišat kako očeš«. U »malim pregačicama«: *mrkim* i *crvenim* mijenjaju se boje šibica kao i njihova širina, ali položaj im je uvijek vodoravan, kao i kod obojaka. Neke šibe mogu biti oživljene *tkaničicama* ili *tkanicama*, isprekidanim crtama jedne boje, a prekide dopunjuje drugačija boja. Takva se *tkaničica* zove »malom«, jer postoji i *tkaničica* »dvaput«, kad se postupak ponovi, »dvaput promoljiš«, ili kad se izvede tako da se dobije »tkaničica mimo«.

Uz crvenu boju Baranjke se najčešće služe još sa crnom, zelenom, plavo-ljubičastom, narančastom i žutom bojom vunene niti i bijelom pamučnom. Žuta se boja u ovim selima zove *posrana*, a narančastu nazivaju *žutom*, ljubičasta se zove *brinsko-plava*. Njima se u novije vrijeme dodaje svijetlije plava i frez boja, koja nosi ime: *morgasta*.

Obojci

Obojci su tipološki ista vrsta širokih pregača sašivenih od dvije pole domaćeg vunenog tkanja kao i ponjavke u podunavskim baranjskim selima. U obliku razlikuju se samo po tome što u svojoj širini na gornjem kraju imaju po jedan ili dva ušitka na svakoj poli (vidi sl. 8, 9), »dvi skalice u pojasu«, dok ponjavke ostaju sasvim ravne. Njihov četvrtasti oblik ovisi o visini žene za koju je pripravljen; dužina im se kreće od 71 do 82 cm, a širina od 76 do 90 cm, prema tome kako su široko otkane pole vunenog tkanja. Za obojke se »tke ćilimski i na crvenom«.

Ćilimskim tkanjem, ili *tkalom* (naziv iz Torjanaca) naziva se ono kod kojega osnovu čine *konci* ili *presukani pamuk*, »stari su dvi žice pređe, kudeljne, presukali u konac«. *Putka* kod jednog i drugog tkanja je vuna, raznobojna vuna i bijeli pamuk. Za ćilimsko tkanje upotrebljava se *prepletuša*, brdo sa rjeđim zupcima — »osnova bude riđa, deblja se vuna niže bolje«, a *na crvenom* »tke se ko tkanje, u brdo«. Kako ima brda različite veličine, različita je širina pola. Ćilimsko tkanje ima dva lica, bez obzira da li je tkano *u dva cipa* ili *dve nite*, ili je *četverocipno*.

U baranjskim podravskim selima nijedan se *obojak* ne zove ćilimak, kako je to uobičajeno u podunavskim selima, ali i tamo samo za suvrsticu otkanu tehnikom klječanja, ondje zvanom »na kocke«. Ovdje se takav obojak naziva *obojak na prste*.

Obojci se vežu oko struka *mazagama*, koje su na kraju »svezane u kvрге«. Način prišivanja pola i opšivanje ivica, koje se moraju »nazupčati« isti je kao kod ponjavki.

Redoslijed suvrstica obojaka srodan je stupnjevanju ponjavki, iako su nazivi drugačiji. Osim toga usporedbom se vidi da su Šokice iz Topolja detaljnije razvrstale »crne ponjavke«, a u podravskim selima »crvene obojke«, zatim da su ovdje »obojci na crvenom«, a nema niti jednog obojka »po crne vule« kakva tamo postoji ponjavka. Ovdje su više razrađeni »obojci na prste«. Tako barem prema do sada zabilježenim varijantama i modalitetima kojih sigurno ima više u oba kraja. Ako sve *obojke* svrstamo u manje grupe prema tehnici izrade, raspored bi dao ovu podjelu:

- I. obojci otkani ćilimskom tehnikom na glatke pruge: mrki i crveni,
- II. obojci tkani ćilimski i tehnikom na dasku: ubirani,
- III. obojci otkani ćilimskom tehnikom klječanja: na prste,
- IV. obojci tkani kao prtena tkanja sa primjenom tehnike na daske, nitice i naknadnih veziva: obojci na crvenom.

Šokice u Torjancima razvrstale su svoje *obojke* na slijedeći način:

1. *obojak bili* ili *šarenac*
2. *obojak mrki* ili *podmrki* — nema nijedne *crvene šibice*
3. *obojak mrki* — što ima jednu *šibicu crvenu*
4. *obojak mrki* ili malo *mrkiji* — što ima *dvi šibice crvene*
5. *obojak crveniji* — nema *mrke šibice*; *ni mrki ni crveni*
6. *obojak crveni* — *na redke*
7. *obojak jako crveni* — može imati *tkaničice*
8. *obojak na zube* — *najjači crveni*; (zubi izgledaju kao uglati meandar)
9. *obojak ubirani, mrkiji* — *ritke i manje ubiranke*
10. *obojak ubirani crveniji* — *gušće i deblje ubiranke; ubiranke i vitić*
11. *obojak malo na prste*: a) *na esove*, b) *na škarice* ili *rebarca* — stepeničasti motivi, c) *na križiće* i *jabučiće* — motiv koji se još zove *po četiri* i *pet* u Luču
12. *obojak na opceke* — motiv na *križeve*, kako se zove u Luču
13. *obojak na crvenom* — *na piliće*
14. *obojak na trojnjačice* — *na tri šare* ili *srednji na prste*

15. *obojak na crvenom veliki — šareni*
16. *obojak jako na prste — šareni*
17. *obojak veliki glavom: a) na prste, b) na crvenom, c) našiti*

Glava je »optok« u širini jedne pole, predstavlja novinu u tipu obojaka i sukanja, kao i »šiče«, naknadni vez uz otkani ornament.

Među »mrkim obojcima« u Luču i Baranjskom Petrovom Selu postoji obojak i suknja »brez fajte«. Ne znaju što to znači, domišljaju se da bi »brez fajte« moglo biti isto što i »bez forme«, ali ne pitaju se zašto, tako su čuli od starijih. Kažu da su ti predmeti imali izrazite šibice plave — u jednom modalitetu, a žute u drugom. Rješenje bi se možda moglo naći u pretpostavci da su ih stariji tako nazvali, jer su odstupili od karakterističnog baranjskog sklanjanja boja u crvenom tonu. U ovim selima znaju i za »zeleni obojak«, ali nije bio čest.

Iako se pojedine suvrstice nazivaju po boji (koja prevladava) a kod nekih se čak i atributom naglašavala boja, na primjer: čisti crveni obojak, ipak to ne smije zavarati, jer u Baranji ne postoji jednobožno vuneno ruho. »Čisto« je oznaka tehnike glatkog tkanja.

U oba kraja Baranje prvo mjesto u stupnjevanju zauzima obojak, koji je u Podunavlju jedini s tim nazivom u nizu ponjavki, a u podravskim selima, gdje se sve pregače tog tipa nazivaju obojci, prvi se obojak pretežno naziva *šarenac*. U Torjancima i Branjinom Vrhju kažu mu i *bili obojak* (vidi sl. 4). Na *bilom obojku* nižu se dvije šibice u razmacima rastkanog bijelom niti, ovdje to nije uvijek vuna. Za podravski *šarenac* ili *bili obojak* vrijedi sve što je rečeno za takav podunavski obojak.¹⁰ U duhu starog slavenskog izražavanja žalosti bijelom bojom taj su obojak žene nosile samo u najvećoj žalosti.

Za opravu bili su određeni *šareni obojci*. Šare jednog *obojka jako na prste* teku ovako: tice — kalenice — tri pera, a između je tulipan — kalenice — tice — zvizde — četiri kalenice — zvizde i dalje se ponavljaju likovi (vidi sl. 10).

* * *

Obojaka ima toliko suvrstica koliko i sukanja i pristaju uz sve varijante. Za njih nema ograničenja kao za pregačicu pa je razumljivo da »uvis obojka moš (možeš) metnut«. Obojci su se mogli nositi i uz rubine, »obojak se zapregne na rubinu kad je lalnije«.

* * *

Na kraju potrebno je reći da osim obojaka u funkciji pregače postoji i *obojak pod nogu*. Pole su mu obično duže (do 150 cm) i uže, nego što se tkaju za obojke-pregače. Oni mogu biti »redom« i »šareni«. Šokice su ih nosile u crkvu i klečale na njemu. Starije su žene prostrle *ponjavku za kleknit*, vel. 195 x 94 cm.

Takva *ponjavka* služila je i »za zagrnit od kiše«, jer prije nisu imale *štitu*, kako se tu zove kišobran.

I obojak i ponjavka su izvorno stari slavenski nazivi. Baranjske Hrvatice poznaju obadva i služe se njima u oba kraja u slučajevima kako je navedeno. Ostaje otvoreno pitanje zašto pregaču istog tipa na jednoj strani nazivaju

ponjavka, a na drugoj obojak. Kada još dodamo da naziv obojak i u Baranji nose ovojnoj nogu, koji su kao obojci poznati u svih južnih Slavena,¹¹ onda se pitamo nisu li pregače zvane obojci dobile svoje ime po *obojcima u opanke* ili *obojčićima*, koji u Baranji uz ta dva naziva imaju i treći, zovu ih još i *šarencima*.

Suknje

Baranjske vunene *suknje* su odjevni predmet, koji je oblikovan kao sašivena suknja, ili kao ovojno ruho, koje se naprijed sastavlja tako da se poveže kratkim uzicama, koje su prišivene na jednoj i drugoj strani ovojnog komada.

U oba slučaja suknje su na stražnjem dijelu *uskalite*, složene u sitnije ili krupnije nabore (Falte), a prednji im dio ostaje ravan, jer ga prekriva odgovarajuća pregača.

Suknja se pravila od pet pola domaćeg vunenog tkanja, širokog od 38 do 48 cm, a tkanih u komade dugačke oko 82 cm. Pole se sašiju uz dužinsku stranu, »popriko«, a širinom koja dolazi oko pasa nanižu se i »skale rukama«. Nabori se naprave na četiri pole, koje pokrivaju stražnji dio tijela i bokove. Kad su nabori složeni, pritiskivali su suknju nečim teškim da se »skalice uleže«. Nekima je kao uteg poslužio vrući kruh, a nekad je tu funkciju imala ugrijana cigla, ili daska povrh koje se je stavio kamen.

Tako sašivene suknje pripadaju starijoj modi, koja je vidljiva po prugastom uzorku horizontalnog položaja, »šara je priko«. Noviji način šivanja suknje sastojao se je u tome da se je suknja pravila od dva komada tkanja dugačkih od 200 do 240 cm — toliko je iznosila i širina pet pola! Te dugačke komade prišile su »uzduž, samo popolak sastavito«, tj. dužinom. A dužinska strana sada je gornji dio suknje — koji dolazi oko struka — i ona je »nanižana i uskalita« (razumije se: vertikalno). Duljina te suknje iznosila je koliko širina dviju pola, najčešće oko 82 cm, jednako kao i gore prikazane suknje. Šare sada teku uzduž, vertikalno (vidi sl. 11).

Sve što je do sada navedeno vrijedi za sve suknje, ovojne i sašivene. Također i daljnji podaci odnose se na njih obje jednako. Šokice imaju za njih samo jedan naziv *suknja*, možda zato što sve imaju »sašite suknje« osim Brnjevarke, »samo Brnjevarke zastru suknju i naprič povežu mazaškama«. U našoj Baranji samo žene u Branjinom Vrh (Brnjevar je stari naziv) imaju ovojnu suknju, a na mađarskoj strani kažu da takve suknje imaju Šokice u Sen Martinu. Brnjevarke ne znaju zašto kod njih suknja nije sašivena, niti se ne pitaju, tako se kod njih nosi. Da li je u Luču, Šumarini, Baranjskom Petrovom Selu i Torjancima također postojala ovojna suknja ne znaju, one misle da nije, da se odmah počela nositi suknja, koja je bila sašivena i naprijed, »začelo se odma sašitom suknjom«.

Suknje kao pregačice i obojci mogu biti otkane ćilimskim tehnikama i na crvenom. I one imaju niz suvrstica prema već poznatim odrednicama. U sumarnoj podjeli vole ih nazivati »velikim« i »malim«, ali bude govora i o »srednjim« suknjama.

Od *suknje malo na prste* pa nadalje u svim varijantama prišiva se uz donji rub *čipčica*, kupovna čipka, koja je također oznaka veće suknje. U male suknje ubrajaju se sve *mrke* i *crvene, čiste crvene* — sve koje su otkane

redom, (kako se kaže u BPS) a misli se na prugasti uzorak šibica i šiba jednostavnog ćilimskog tkanja. Izraz u Torjancima: *na redke* još jasnije kazuje smisao naziva. U ta dva sela termin *redom* i *na retke* proširen je na sve predmete tako izrađene. U ostalim selima ne spominju ga, ali kao »male suknje« jednako smatraju sve navedene suvrstice.

Redoslijed sukanja sa nazivima iz Baranjskog Petrovog Sela ovako je utvrđen:

1. *suknja podmrka* ili *mrka*
2. *suknja brez fajte* — a) sa plavim šibicama, b) žutim šibicama
3. *suknja zelena* — ističu se šibice zelene boje
4. *suknja ni mrka ni crvena*
5. *suknja malo crvenija*
6. *suknja crvena*
7. *suknja jako crvena*
8. *suknja crvena na zube* (tu varijantu imaju samo još u Torjancima)
9. *suknja ubirana* — *manja*
10. *suknja ubirana* — *veća*, a) *vitić i ubiranka*, b) *provlačita*
11. *suknja-ubiranka* i *škarice* ili *ritke škarice*
12. *suknja mala na crvenom*: a) *na šiške i klasom*, b) *jabučke i numerice*
c) *u dvi daske* — pojavljuje se izuzetno
13. *suknja malo na prste*: *na škarice* ili *rebarca* ili ostale motive
14. *suknja po tri šare*, ili *srednja na prste*
15. *suknja na crvenom velika* — *tulipani uzduž* ili *popriko*
16. *suknja na crvenom velika* — a) *glavom*, b) *našita*
17. *suknja velika na prste* — a) *jako na prste*, b) *glavom ili optokom na prste*

Suknje, koje se zovu: mala na prste, ili mala na crvenom, ne ubrajaju se u onu spomenuutu grupu malih sukanja. Ovdje njihov naziv pokazuje razvrstavanje unutar tih njihovih tehnika. Razlika između tih malih, srednjih i velikih sukanja na prste sastoji se u slijedećem: male imaju uzorak sitnih likova i široke razmake između redova s tim motivima (vidi motive sl. 6, 7). Kod srednjih su motivi veći i redovi s njima gušći, a ubiranke su neizostavne. Na velikim suknjama uopće nema razmaka, raznovrsni motivi pokrivaju cijelu površinu. Suknje na prste i na crvenom imaju mnogo istih motiva od kojih su neki iskazani u samim nazivima, a mnogi su već nabrojani u primjercima pregačice i obojka (sl. 1 i 10). Kako još nije spomenut lik zvan *konji*, a značajan je, treba upozoriti na njega (sl. 13). Javlja se u tehnici na prste kao: *pol konji*, *dvoji konji*, *četvori konji*. Smatram da se u tom motivu krije svastika, ili četverokuka, kako ju nazivaju u zadarskom području,¹² a da li je vezan još s nečim drugim neka odgovore buduća istraživanja. Ne čini mi se da bi taj lik mogli dovoditi u vezu s istočno slavenskim motivom konja,¹³ koji tamo nije simbolički crtež, nego prikaz realnog izgleda konja kao što su i ostali motivi različitih ptica, paunova, kokoši... koje se obilno potvrđuju na baranjskim predmetima kao geometrijski ili geometrizirani likovi.

Geometrijskom ornamentu zvanom *opceki* ili *križevi* (sl. 8), a koji u Torjancima modernim jezikom nazivaju »ramovi«, nalazimo paralelu u istom oblikovanju »rote« kod Vlaha Ungureana, Vlaha doseljenih iz Ugarske u sjev. istočnu Srbiju.¹⁴ Njihovi likovi romba, kuke i kukastog križa kao i neke izvedenice tih likova bliske su baranjskim — međutim ti su elementi kulturno dobro i u drugim krajevima Evrope i svijeta. Općepoznati motiv *srca* može biti udvostručen ili učetverostručen — kao *četiri srca*, ali samo Baranjke mogu odmah prepoznati da li se radi o liku *srca* ili *kalenice* (sl. 10).

Šara: *numerice* izgleda kao položena odn. prevrnutu brojka 3; tako se zove u izvedbi tehnikom na daske i nitice, na crvenom (sl. 12), a u klječanom nosi naziv: *ko tri*. U Podunavlju se taj lik zove: na tri nitice. Lik *klasa*, *klaska* uvijek je prepoznatljiv, a *šiške* i *jabučice*, *jabučke* oblikovane su okruglasto.

Ovime nije iscrpljena sva ornamentika na baranjskom vunenom ruhu, ali i prema ovome prepoznali bi Baranju.

* * *

Suknja se je u početku oblačila na *rubinu* pa je *oplećak* imao funkciju bluze. Donji dio rubine uopće se nije vidio ispod suknje, »nije bila moda da se rubina vidi ispod suknje« (BPS), »nije se nikad rubina vidila ispod suknje« (Š. i L.), »to je najgora žena ako se vidi rubina« (T.) A ipak izvan Baranje uvriježilo se pogrješno prikazivanje i oblačenje njihove odjeće puštajući da se rubina dosta vidi ispod suknje¹⁵.

Baranjke su vjerojatno brzo prestale nositi suknju povrh rubine, koju je bilo šteta ponositi samo radi oplećka, pa se uz suknje počela oblačiti *aljinka*, »moda aljinki došla je — oko 1890. godine«. Aljinka je neka vrst bluze ili haljetka do pasa, koji se kopča na sredini. Bilo ih je i od domaćih tkanja, ali uglavnom su pravljene od pamučne i svilene tkanine, koja se kupovala. Uz »male« suknje pristajale su takve aljinke. Aljinke ukrašene čipkom zvane *šljorike* (BPS) nosile su se uz »srednje« suknje, a uz »velike« je trebalo imati *rokoko*. Rokoko je bluza krojena u struk (sa niže dodanim umetcima zbog proširivanja njena završetka) sašivena od kupovnog kašmira i baršuna. *Baršun* ili *komoš* bio je u Baranji u velikoj cijeni pa je zato uz sve bogate suvrstice domaćih vunениh sukanja najviše vrednovana »suknja od baršuna« ili »komošna suknja«. Ona se je šarenila, jer su crnu pozadinu oživljavale raznobojne cvjetne kitice.

Vuneno ruho bilo je namijenjeno ženskom svijetu svih životnih dobi, od dječjih dana do starosti.

Njegova razvojna linija ne potvrđuje se u Baranji u kontinuitetu razvoja pojedinog predmeta u istom lokalitetu ili užem kraju tog područja. Međutim u cjelini uzeto po svojim oblicima i funkcijama, a u usporedbi sa srodnom odjećom i njezinim razvojem u istočnih Slavena, baranjsko vuneno ruho pruža sliku mogućeg razvitka: *pregačica* — *obojak*, kao široka pregača — *ponjavke*, kao prednja i stražnja pregača — *suknja*, nesašivena ili ovojna — *suknja*, sašivena.

BILJEŠKE

- ¹ Mitar S. Vlahović, »Ženska nošnja u okolini Beograda od sredine 19 veka do danas«, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, knj. XVI, Beograd 1953, str. 48—80.
Jelena Arandelović-Lazić, »Narodna nošnja u Resavi«, Glasnik Etnografskog muzeja, 28—29, Beograd 1965—1966, str. 127.
- ² Zdenka Lechner, »Ponjavke za zastiranje prida se i za se«, JAZU, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 40, Zagreb 1962, str. 303 do 312.
- ³ Dimitrije Zelenin, »Russische (Ostslavische) Volkskunde«, Slavischer Grundriss, Berlin u. Leipzig 1927, str. 208—213.
- ⁴ ... »Lietwin« Liandies Menas, Vilnius 1974, fotografije br. 349, 385, 393, 416, 420.
- ⁵ ... »Eesti Rahvarioivad«, Musée national Estonien, Tartu, 1938, T. II, T. III, IV, V i VI.
- ⁶ G. Opreco »L'art du paysan Roumain«, Académie Roumaine VIII, Bucarest 1937, Table XLVIII do T. LIII.
Tancred Bánáteanu »Portul popular Romanesx«, Bucuresti 1965.
Mirjana Maluckov »Narodne nošnje Rumuna u jugoslovenskom Banatu«, Vojvođanski muzej, Posebna izdanja IV, Novi Sad, str. 130 (godina nije označena!)
- ⁷ Pregačice pod brojem Knj. ul. 3315/2, 3315/3, 3316.
Obojci: br. 3315, 3317/2, 3317/3, 3318, 3285/2, E 11 a.
Suknje: br. 3284, 3285, E 11 b.
Predmete je snimio 1961. godine u crno-bijeloj tehnici Stjepan Kes.
- ⁸ Mr Damir Klasiček snimio je u coloru Šokice u Baranjskom Petrovom Selu i Dražu 1973. g.
- ⁹ Zdenka Lechner »Rubine baranjskih Hrvatica«, Osječki zbornik br. XI, Osijek 1967, str. 229.
- ¹⁰ »Ponjavke«, o. c., str. 306 i 307.
- ¹¹ Dr Milovan Gavazzi »Sudbina stare slavenske baštine kod južnih Slavena«, Biblioteka EDJ, Beograd 1959, str. 8.
- ¹² Olga Oštrić »Motiv četvorokuke na vezenoj čohi u narodnoj nošnji zadarskog područja«, Vrulje, sv. 2, Glasilo Narodnog muzeja u Zadru, Zadar 1973.
- ¹³ Zelenin, o. c., str. 185.
- ¹⁴ Arandelović-Lazić Jelena »Nošnja Vlaha Ungureana krajem XIX ili početkom XX veka«, Glasnik Etnografskog muzeja, 26, Beograd 1963, str. 119.
- ¹⁵ Potvrđuje to i razglednica izdana u seriji sa narodnim nošnjama: Narodna nošnja iz Baranje, Hrvatska, »Fototehnika« Zagreb, Ilica 36 — Ansambl »Lado« — Zagreb.

WOLLENE KLEIDUNGSSTÜCKE AUS DER BARANJA (SCHÜRZEN UND RÖCKE)

In der Volkstracht der kroatischen Bäuerinnen (Šokice) nehmen die wollenen Kleidungsstücke einen bedeutenden Platz ein. Diese heißen:

- a) pregačica oder prgačica
- b) obojak oder ponjavka
- c) suknja

Alle diese Gegenstände sind aus hausgewebtem bäuerlichen Wollgewebe hergestellt— das Gewebe ist immer gemustert, selbst dann, wenn es »rot«, »schwarz« oder »braun« genannt wird.

BARANJA heisst das Gebiet zwischen der Donau und der Drau, dessen in Jugoslawien gelegener Teil die Form eines Dreiecks hat und der SR Kroatien angehört.

In den Dörfern, in denen überwiegend Kroaten leben, war die Volkstracht noch bis zu den fünfziger Jahren des 20. Jahrhunderts in Gebrauch und wurde erst dann aufgelassen.

Bis zu dieser Zeit bestand ein Unterschied in der Tracht und in der Kopfbedeckung (dem Kopfputz) der Frauen, die in den Dörfern an der Donau (Podunavlje) lebten (Duboševica, Topolje, Gajić, Podolje) und jenen, die die Dörfer im Drautal (Podravina) bewohnten (Torjanci, Baranjsko Petrovo Selo, Luč, Sumarina, Branjin Vrh).

Im Donautal (Podunavlje) nannten die Bäuerinnen die Schürzen »ponjavka«, aber auch »obojak« und »čilimak« und trugen sie als »Zwei-Schürzengewand«, d.h. eine Schürze vorne und eine hinten. Eine ausführliche Darstellung dieser Schürzen hat die Autorin im Zbornik za narodni život i običaje, Bd. 40, JAZU, Zagreb 1962 veröffentlicht, während sie sich in dem obigen Artikel mit den wollenen Schürzen und Röcken (pregačica, obojak, suknja) im Drautal (Podravina) befasst.

Die Schürze (»pregačica«) ist rechteckig (Gr. 40×80 cm) und an drei Seiten mit Fransen umrandet — das sind Schlingen aus verschiedenfarbiger Wolle, aus der die Schürze gewebt wurde.

»Obojak« ist eine breite Schürze, die aus 2 Bahnen des Gewebes (Gr. 80×71—82 cm) hergestellt ist. An der oberen Seite befinden sich zumeist zwei Einnäher. Die Schürze wird mit zwei wollenen Schnüren (»magaze«) um die Taille gebunden. Diese Schürze dient nur als Vorderschürze.

Bei den beiden Schürzenarten (pregačica und obojak) ist die ganze Fläche glatt, während die Wollröcke nur auf der vorderen Seite, die von der Schürze bedeckt wird, glatt sind.

Alle Röcke sind rückwärts und an den Hüften gefältelt. Sie sind cca 82 cm lang, die Weite, die in Falten gelegt wird, beträgt 200 bis 240 cm- der Rock kann aus 5 Bahnen zusammengesetzt werden, oder aber aus 2 Bahnen, die der Länge nach zusammengenäht sind und so die Weite des Rockes ergeben.

In Branjin Vrh sind diese Röcke Wickelröcke, das Stück gefältelten Wollgewebes wird von der Taille nach unten um den Körper gewickelt und vorne mit Schnürchen zusammengebunden.

In den anderen Dörfern sind die Röcke zusammengenäht und gleichen so dem standarden Röcken.

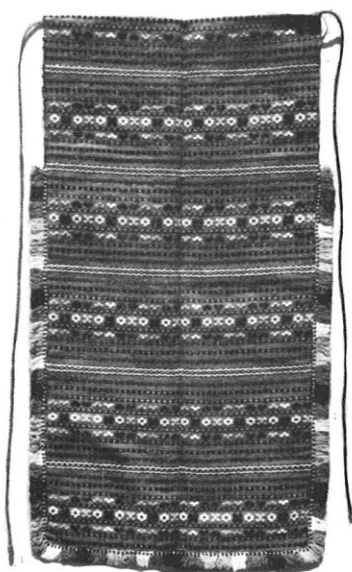
Alle diese wollenen Kleidungsstücke (»pregačice«, »obojci«, »suknje«) können nach der Webtechnik, den Ornamenten und der Farben in verschiedenen Varianten eingeteilt werden. Die bäuerliche Bevölkerung teilt diese Unterarten auch noch nach anderen Bestimmungselementen ein: nach dem Lebensalter und den Gelegenheiten, wann sie getragen werden können, z. B. bei festlichen Anlässen oder während der Trauerzeit oder zur Nachtrauer.

Im Vergleich mit der Entwicklung der verwandten Bekleidung der östlichen Slawen bietet die Wollkleidung der Baranja das Bild einer möglichen Entwicklung — wenn auch nicht in dem gleichen Ort oder in einem engeren Umkreis: »pregačica« — »obojak« — »ponjavka« als vordere und hintere Schürze — Wickelrock — zusammengenähter Rock.

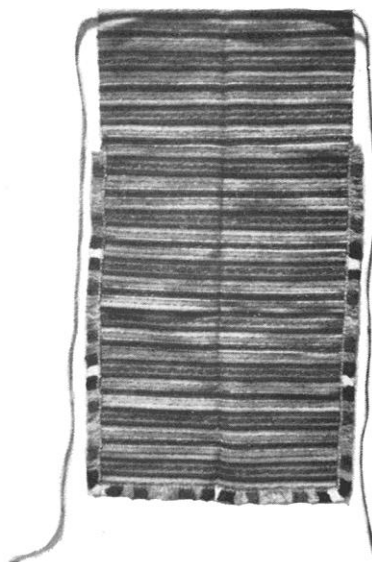

1

Sl. 1. Pregačica — na crvenom velika. Luč.

2

3

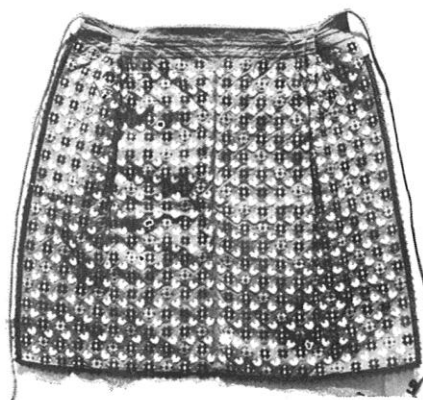

4

5

- Sl. 2. Pregačica po sedam na crvenom. Luč.
 Sl. 3. Pregačica crvena — na redke. Torjanci.
 Sl. 4. Šarenac ili bili obojak. Branjin Vrh.
 Sl. 5. Obojak ubirani. Luč.

- Sl. 6. Obojak po četiri i po pet, na prste. Luč.
 Sl. 7. Obojak ubiran i škarice. Baranjsko Petrovo Selo.
 Sl. 8. Obojak na križeve (opceke). Luč.
 Sl. 9. Obojak na crvenom — na piliće. Luč.

Sl. 10. Obojak jako na prste. Luč.

11

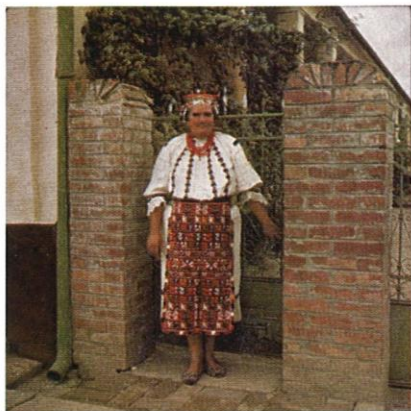

12

13

- Sl. 11. Suknja jako crvena. Šumarina.
 Sl. 12. Suknja na crvenom — na jabučice. Baranjsko Petrovo Selo.
 Sl. 13. Suknja na prste — velika. Luč.

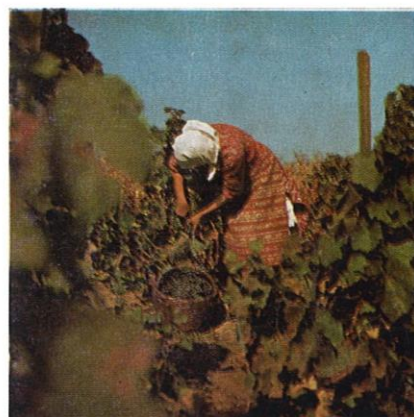
sl. 14.

sl. 15.

sl. 16.

sl. 17.

- Sl. 14. Žena u rubini sa pregačicom na prste. Baranjsko Petrovo Selo
 Sl. 15. Žena u suknji, obojku i pregačici — redom. Baranjsko Petrovo Selo
 Sl. 16. Žena zastrta ponjavkom, pregačicom, pregačom. Draž
 Sl. 17. Podunavka u ponjavkama na nitice. Draž